

VARGA IMRE

A szótlanul szóló emlékezete

Nem találnak hozzám a szavak! Ezt a mondat-koloncot hurcoltam magammal napokig. S így aztán a foglya lettem, megkötözött. Mert valóságnak hittem egy makacs gondolatot. Mint aki egy szobába zárta be magát, lehúzva a redőnyöket, kikapcsolva a telefont, számítógépet, a fogságra, magányra panaszkodik. A szaunában ülve aztán belémvillant hirtelen, de hát ez csak egy *nemleges* gondolat. Nosza, föl a redőnyt, hogy világosság támadjon a sötétben! Beláttam, hogy a tehetetlenségemet én teremtem. S aztán úgy védem, mintha becses érték lenne. Mihelyt leírom az első mondatot, világos lesz, hogy fölösleges a szavakra várnom. Hisz velem vannak.

Legföljebb nem lesz itt parádés verselemzés. Nem arról fogok írni, ami eltávolít Kulcsár Ferenc verseitől. Most hogy leírtam a nevét, szembeszökő nekem is, hogy nem a kortárs, a barát, a közös múlt meghittsége kapott megszólítást, hanem inkább az olvasóra tekintető komolykodás. Nem szokták, ugyebár, megemlékezésben bandizni Adyt, misizni Babitsot, zsigázni Móriczot, s ha kivételesen mégis igen, lacikázni Nagyt, ferizni Juhászt, sanyikázni Weörest. Kedves olvasóm, ha vagy, bocsásd meg, ha olykor *ferizni* fogok! Okkal teszem, nem kvaterkázásból.

Feri csikókorában az avantgarde és a Biblia nyelvén írt. Rövidsorú strófákat és prózaverseket. Rimbaud, Tolnai Ottó, Voznyeszenszkij, Apollinaire, talán Weöres Sándor is minta volt akkor. A lírai hős ebben a közegben válik láthatóvá szerelmeivel, kedvenc képeivel, nemzedéki verseivel, ártatlanságával, kozmikus hitével. Majd a második kötet delíriumos beszéde következett. Hagyományos rímekkel, szakaszokkal. Írtam is róla annak idején egy finnyáskodó ismertetést. Nem a vizsgálódásaira, töprengéseire, kérdéseire figyeltem akkor, hanem inkább a modorosságokra, zavarosságokra. Pedig ezekben a versekben szépen terebélyesedik a család és a haza, szerelem meg szentség témaköre. A kedvenc, József Attila többször megidéztek. *Lázbeszéd, köidő*. Ebben a könyvében *tél van, s a hó alatt zúg a metafora*. Gyakoriak a képek, szobrok ihlette sorok, szakaszok, opusok. S ezekből később kötetnyi versek terebélyesednek. Következik a (számomra) furcsa című könyv, a *Felkiáltójeles ember*, nyolc év verseivel. Ódák, patetikus darabok, poémák, Tompa Mihály leveleiből készült szövegmontázs, az Óriás aranyorgona anyanyelvverse, vagy a Szabó Gyula festő világát megidéző oratórium, a *Liliom Isten kezében*. Aztán a *Mindig* – Pilinszky kései líranyelvét megújítva követő – rövidversei. A némaság határára jut el; *szótlanul szólni, szótlanul szállni*. Megrendültség a létezésben, áhítat, ünnep, fohász, ima, igék. Egy címével élve: *Létnyelv*. Majd újabb könyv, a tizenkét zúzó esztendő termését begyűjtő *Bálám szamara*, a számomra olyan kedves R. C.-versekkel. Kálnokys fordulat; megjelenik Feri verseiben az irónia, a humor, a groteszk. Makámákat ír. Ebben a kötetben válik az életrajz, a történetmondás a legkevésbé stilizálttá. S így oldott, olvasmányos nyelvet is talál. Tanúság a kisvilágról, a kozmoszról. A megnevezhetetlenről és a csetlő-botló

Otthonában

emberről. Az első szerelem, albérletek, az angyalbőr ideje, emlékvés a meggyilkolt festőről-barátról, D. I. ről, vagyis Dúdor Pistáról, a fogfájásról, a falu bolondjáról, hitről, versírásról, a demokráciáról, a pokol realizmusáról, s arról, hogy a költő *nem szeret meghalni*. Ez a hang folytatódik az *Ámen és ómenben*. S közben e két könyv között a *Gyöngyök és göröngyök* szentenciái, gnómái, ceruzarajzai, enigmái és kétsorosai. Ha már benne vagyok a címolvasásban: épp csak említem a napló- és esszékönyveket, a gyermekverseket és meséket.

Elovasom újra, mit ítam ötvenévesen kiadott ünneplő verseskönyvéhez ajánlasként. Ebből mazsoláztatok most. S írom tovább, javítom egy-egy akkori mondatomat.

Nemzedéktársak voltunk. Az első versközlésünk óta baráti közelségben. Nem(csak) azért, mert a *kisebbségben* másképp nem lehet. Mert évfolyamtársam volt az egyetemen, mert közös szobában laktunk Pozsonyban a malomvölgyi, újonnan épült, diákszállóban. Közösek voltak sétáink, kocsmázásaink, olvasmányaink. Később, amikor nagy albérleti ruhásszekrényükben aludtam, a *lírai házinéninél*, az is kedves-szomorú emlék. (*Feritér-nek*, *Pistaidő-nek* nevezem egy álomleírásom címében; róla és Bárczi Istvánról, az egykötetes költőről.)

Nekem már a kézirata címe, *A tündöklő hontalanság* is baráti kihívás. Volt rá időm, hogy a hontalanság keserűjét naponta ízlelgessem. Azzal indult a napom. Alapíz volt! Hogyan tudnám azt az időt visszaadni a közösbe? *Tündöklés*? Ugyan már! Kődökben éltem, megbéklyózva; vers sem adódott hónapokig. Átkozódtam inkább. Három nyomasztó évig nem adták meg a magyar állampolgárságot. A csehszlovákot pedig már áttelepülésemkor leadtam. Ha a szüle-

imet vagy gyermekeimet, netán pozsonyi barátaimat akartam meglátogatni az óhazában, hontalanként, vízumot kellett kérnem. A magyar belügy így torolta meg, hogy nem a papír szerinti feleségemnél éltem. S az átkosban nemzetiségi kérdés pedig nem volt, nem lehetett köztéma. Mondta is az egyik belügyes tiszt feddőleg akkoriban, amikor behívtak, úgymond, *szabálytalanság* miatt.

Én a hontalanságom idején vesztettem el, nem, nem a hazámat, hanem az egzisztencializmust. Megtapasztalhattam, hogy a szabadság nem a választási lehetőségéből adódik. Bármit választok, pokol válhat belőle. Mert sajnálom, amit nem választottam. Mint mindenből, azt látom csak, ami épp személyes. *Mi lett volna, ha mégis a másikat választom?* Buta kérdés! Inkább elfogadni, ami van. Persze nem beletörődve, de tisztán látva. S ettől, *innen* minden nap élhető. Élhető lenne, ha volna. Ha *valódi* lennék. Mert ehhez fel kellett volna adnom az én (vélt) szabadságát, az ábrándjaimat, az eszményt az állampolgárságról. Mert a hontalan énem csak *vélte* magát, és azt, hogy bármit akarnom is a szabadságomban áll.

Ezek megint csak gondolatok. Tény, hogy az állampolgársági eskütétel után a Himnusz hallgatása közben záporoztak a könnyeim.

Nem voltam szabad? Vagy mégis? Most az a kérdés, *honnan* is beszélek.

Épp innen. S itt meg nem vagyok ma sem álompolgár.

Ama *Ötven év, ötven vers* sorozatban megjelentem én is annak idején. Kérésre küldtem a szerdahelyi Nap Kiadónak egy füzetnyi verset, azzal a címmel, hogy *Más és mégis az*. Mivel nem kaptam nyomdai levonatot, megdöbentem, amikor később megláttam a téglaszín könyvecske fedelén fénykép-arcom felett a címet: *Tanuld a fényt*. Telefonon, levélben, másoktól üzenve kérek magyarázatot a kiadótól az idegencíműség miatt. Kétségtelen, hogy kis könyvem egyik verse, a *Vénasszonyok nyara* így indul: *Tanuld a tiszta létezést, tanuld a / fényt. Engedd el, ami most részleges...* A magyarázat, ha késve is és számomra bosszantóan, megérkezett. Az általam küldött kötet cím *nyilván* elkallódhatott, s így Feri, a könyv szerkesztője és a nyúlfarknyi utószó írója választotta a *Tanuld fényt* könyvcímnek. De erről valamiért elfelejtett értesíteni ő is, meg a kiadó is. Bosszankodtam egy ideig, gondoltam, hogy egy rövid cikkben szóvá teszem az ÉS-ben; de aztán belenyugodtam.

Így lett R. C. kéretlen keresztapja a füzetnyi versválogatásnak.

Miután áttelepültem Magyarországra, ritkán találkoztunk. Levelet is csak nagy néha írtunk egymásnak. Ha postán kaptam tőle könyvet, megköszöntem. Láttuk egymást egy-egy könyvbemutatón, a Könyvhét egyikén-másikán, ott voltam a Balassi-emlékkard átadásán 2014 februárjában a Gellért szállóban. Utoljára a Vilcsek Béla szerkesztésében megjelent *Hármaskönyvön* dolgoztunk együtt, az arányos szereplés érdekében hol kihagyni, hol meg hozzátenni kellett verset, bibliográfiai adatot, fényképet; helyesbíteni, egységesíteni. Mikor végre elkészült a kézirat, ezt írtam fellélegezve Dunaszerdahelyre: *Kedves Feri, Hármaskönyvünkön dolgozva, ha virtuálisan is, de körülültük az asztalt. Köszönöm a lehetőséget, hogy együtt alakíthattuk ezt a kényes könyvet. Békés, boldog ünnepeket, alkotókedvet kívánok baráti szívvvel.*

Temetésére nem tudtam elmenni. De a könyvbemutatóra és egyben Feri búcsúzatójára már igen.

Ezen a május eleji dunaszerdahelyi *Hármaskönyv*-esten, illetve megemlékezésen az egyik résztvevő szóba hozta ama nevezetes Nyári Ifjúsági Táborok egyikét, a majd félszázaddal ezelőtti 1969-es kéméndit, ahol az *Egyszemű éjszaka* anyaggyűjtése is célegyenesbe ért, s akkor kerültünk bele Ferivel

együtt (szinte véletlenül) Tőzsér antológia-tervébe, az *Egyszemű éjszakába*. Na de ami felkavaróbb emlék, hogy a Garam szigetén szervezett tábor néhány résztvevője egy furcsa *természetes* észeti tárlatot hozott létre Wukuva-tó néven. Az elnevezés pedig Wurczel Gábor (kópéságra, humorra is könnyen pendülő novellista) és a későbbi triumvirátusunk tagjainak névbetűiből állt össze (kulcsárvargatóth). Ez a kiállítás seghelyeivel, tárlat-megvezetős labirintusával, egzisztencialista törött nádbugáival vajon csak diákos tréfa lett volna, vagy a korát megelőző avantgárd kísérlet, most már ne fitassuk, mert még a róla írt faliújságos kritikának is nyoma veszett, a kiállítást pedig elrontotta az idő, és elsodorták a Garam-kiöntések hullámai.

Ennek az első közös *természetes műnek* hármaskönyvünk bemutatója lett a lezárása abban a csallóközi kis borharapóban.

Ültünk ott félszegen, szomorúan, Vilcek Béla szerkesztő úr a könnyeivel küszködve, mi meg Tőzsér okos szavait hallgatva, hiányoltuk közülünk testi mivoltában a drága barátot.